

האם באמת כל החגים יתבטלו לעתיד לבוא?

מובא בתלמוד ירושלמי (מגילה א ה): "רבי יוחנן אמר: הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת ספרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא קול גדול ולא יסף. רבי שמעון בן לקיש אמר: אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן וזכרם לא יסוף מזרעם". גמרא זאת אומרת דורשני, וכבר הקשו הראשונים (שו"ת הרשב"א א א צג; שו"ת רדב"ז ב תרסו) איך ניתן לומר שייבטלו חלקים מן התורה, הרי כתוב לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו? וכן הקשו (מהר"ץ חיות נדרים כב:): איך ייבטלו דברי הנביאים, והרי לומדים מהם הלכות רבות? וכן תמה בספר מנות הלוי (אסתר ט כח) על ר' יוחנן, איך עלה על ליבו שתורה שבע"פ עתידה להתבטל, והרי כל כפיית ההר כגיגית במעמד הר סיני היתה על התורה שבע"פ (תנחומא נח ג), ואם תורה שבע"פ שהיא פירוש התורה שבכתב תיבטל, תורה שבכתב מה תהא עליה? ומדוע דוקא מגילת אסתר תישאר לעתיד לבוא כמו התורה?

מימרא מעניינת נוספת מצאנו בילקוט שמעוני (ילקוט שמעוני משלי תקמד): "אף ערכה שלחנה בעולם הזה ובעולם הבא, אי זה זה שם טוב שקנתה שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם, א"ר אלעזר (ברשב"א גרס רבי): אף יום הכפורים לא יבטל לעולם שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם". וכעין זה מצינו בגמרא במגילה (מגילה י:): "[לאות עולם](#) לא יכרת - אלו ימי פורים". ונשאלת השאלה, איך יתכן שייבטלו המועדים לימות המשיח? ואפילו אם יצויר שיתבטלו המועדים אף שהם מצות עשה מן התורה, איך יתכן שאז לא יבטל פורים שהוא מדברי קבלה ותקנת אנשי כנסת הגדולה (פרי צדיק פורים א)? עוד יש לעיין מה הייחודיות של פורים ויום הכיפורים שימשיכו להיחגג לעתיד לבוא והאם יש קשר מהותי ביניהם?

המדרש כפשוטו

הרמב"ם (הלכות מגילה ב יח ונושאי כליו) פסק להלכה את שתי המימרות כפשוטם: "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר (ישעיהו ס"ה) "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני", ימי הפורים לא יבטלו שנאמר (אסתר ט) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".

המדרש אינו כפשוטו

הראשונים והאחרונים דנו בהלכות אלו ונתנו מספר הסברים, מהם הלכתיים ומהם רעיוניים, ומתוכם אנו לומדים על גודל קדושת יום הפורים.

לגבי ההלכה הראשונה של ביטול ספרי הנביאים והכתובים הסבירו **הראב"ד** והלחם משנה שאין הכוונה שייבטלו הנביאים והכתובים כפשוטו, אלא הכוונה היא, שאפילו שימשיכו

לקרוא בספרי הנביאים והכתובים, אך יבטלו מלקרוא בהם בקביעות, לעומת המגילה שלא תבטל מלקרות אותה בצבור. והמגיד משנה מוסיף שאם כונתם של דברים כפשוטם, לימות המשיח האמת יראה את דרכו.

המגילה רמוזה בתורה ולעתיד לבוא - כל הרמוז בתורה יתגלה

האלשיך הקדוש ומנות הלוי (מגילת אסתר ט כח) מסבירים את ביטול ספרי הנביאים והכתובים ע"פ מאמר חז"ל, "דליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא" (תענית ט. וברש"י¹), אלא שצריך בינה יתרה להוציא הרמז מן התורה ולידע ולהבין ולהשכיל המקום ההוא בהתורה שנרמז בה כל דבר ודבר מהנביאים וכתובים. וכל זה הוא עכשיו בזמן הזה, אבל לעתיד דכתיב ומלאה הארץ דעה את ה' וכו' ולא יצטרכו ללמוד זה מזה, כולם ידעו וישכילו לכל הנרמז בהתורה מהנביאים והכתובים, ולא יצטרכו להם כלל ויבטלו לגמרי, כי מן התורה שאינה בטלה לעולם ממנו ידעו וילמדו הכל. אך מגילת אסתר ג"כ צריכה היא שלא תיבטל, שהרי היא ככתובה בתורה ממש כדרשת חז"ל (מגילה ז.) כשביקשה אסתר לכתוב את מגילת אסתר לדורות מצאו חכמים דרשה לכך מן התורה והרי זה דומה להלכות שבתורה שבע"פ שאינן בטלין לעולם לפי שנדרשו מהכתוב שבתורה. כמו כן למדו חז"ל (מגילה טז.) "דברי שלום ואמת - מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה", ובירושלמי (מגילה א ה וביפה עיניים) אמרו שהמגילה נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, וביאר היפה עיניים שהמגילה נאמרה למשה כשנאמרה לו פרשת עמלק, והיא לא נכתבה בתקופת משה כדי שלא תיראה כל המגילה כחוכא ואטלולא ויתכן שסיפור המגילה נמסרה ע"י משה ליחידי הדורות ולא ידעו על כך מרדכי ואסתר.

על פי הסברם של האלשיך הקדוש ומנות הלוי נוכל להבין את הגמרא בנדרים (כב: ובמהר"ץ חיות שם) האומרת שאלמלא חטאו ישראל לא ניתנו להם רק חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד². והקשה המהר"ץ חיות, שהרי הרבה הלכות לומדים מדברי הנביאים והכתובים, כמו דיני אבלות הנלמדים מספר יחזקאל, דיני תפילה מעלי וחנה, ודיני קריעה וניחום אבלים שלמדו מספר איוב. ואם כן אפילו לא חטאו ישראל ולא הוצרכו לתוכחות הנביאים, על כל פנים היה נחוץ להודיע לעמ"י דינים חדשים הנלמדים מהנביאים? ותירץ המהר"ץ חיות על פי הרמב"ן (רמב"ן ספר המצוות שורש שני) שכל ההלכות שנלמדות מדברי הנביאים כולם היו מקובלים באומה בהלכה מסיני והנביאים הסמיכו אותן לפסוקים, שהרי אין נביא רשאי לחדש. ולכן גם בהיעדר ספרי הנביאים ההלכות הללו היו נהוגות באופן שנמסר בתורה שבעל פה, וכפי שהסביר האלשיך הקדוש שכל המצוות וההלכות כבר רמוזות וניתנו בתורה.

¹ ודוק ומצא שגם בתענית וגם בירושלמי לעיל בעל המימרא הוא ר' יוחנן ואזיל לשיטתיה.
² נ"ל שלעתיד לבוא חלוקת הנחלות בא"י תשתנה כמובא בספר יחזקאל ולכן גם ספר יהושע יתבטל.

הנהגה של חסד בימינו לעומת הנהגה של דין לעתיד לבוא

הרדב"ז (ש"ת רדב"ז ב תרסו) מוסיף שלימות המשיח הלמוד יהיה מפי הגבורה כאשר היה בימי משה רבינו ע"ה ולא יהיו שם ספקות והיות, אלא כך אמר פלוני, משיח פלוני עד מפי עד מפי הגבורה שנאמר: וכל בניך לימודי ה' ולא יצטרכו אז ללמוד דבר מפי הקבלה שהם נביאים וכתובים אלא הכל יהיה מבואר בחמשה סדרי תורה ולא יהיה דבר נלמד משום ספר כאשר היה קודם שנתנו. **המהר"ל** (אור חדש עמוד רכ) מבאר בעומק הענין, שעיקר דברי הנביאים מלמדים על הנהגת ה' את העולם מצד החסד, המתייחסת למעשיו של האדם העלול למצבים של חולשה, לעומת הנהגת ה' שסידר בתורה שהיא מצד הדין. לעתיד לבוא נתעלה ונוכל להיות מונהגים על פי הנהגת האמת של התורה ולכן נבין הכל מתוך התורה שהם דברי ה' על פי עומק הדין והאמת. **ובקדושת לוי** (פורים - קדושה שניה) ביאר ע"פ **הרמב"ן** את העילוי המיוחד שנתעלה לעתיד לבוא, שכל המועדים הם זכר ליציאת מצרים, שבהם ראו בניסים ונפלאות גלויים של שינוי הטבע, המלמדים על חידוש העולם, ומהארת קדושת היר"ט זכינו שגם בזמן הזה אם ישראל יצטרכו ישועה, ה' יעשה עימם ניסים ונפלאות שלא כדרך הטבע. לעומת זאת, בימות המשיח המציאות תהיה של ניסים נסתרים בדרך הטבע, כיון שהטבע יחזור להיות כמו שהיה קודם חטא אדם הראשון, ויהיה מוכרח לעשות את רצון ה' ורצון עמו, ולכן המועדים יתבטלו, כי כבר לא יצטרכו לשינוי הטבעים, משום שהטבע יהיה מתוקן. אכן, ההארה של פורים שהוא מורה שהטבעים נתקנו, מפני שהיה נס בתוך הטבע, הוא דוגמא לימות המשיח שאז הטבעים יתוקנו ולכן לעתיד לבא ימי הפורים לא נבטלים.

הבטחה לקיום הפורים אף בזמנים שלא יוכלו לקיים את שאר המועדים

לגבי ההלכה השניה שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם הסביר **הרשב"א** (ש"ת הרשב"א א צג) הכוונה היא שאף בזמנים שלא יוכלו לקיים את שאר המועדים מפני גזירות או חטאים שיגרמו לביטול שאר המועדים, בכל זאת יש **הבטחה** על ימי הפורים שלא יבטלו, וכן יש הבטחה על יום הכיפורים שתמיד יכפר אפילו שלא ישמרוהו. מדעת הרשב"א משמע שלא מדובר על לעתיד לבוא. **וביאר ר' צדוק** (פרי צדיק פורים א) את עומק דברי הרשב"א, שההבטחה היא שסגולת כח ימי הפורים לא יבטלו לעתיד. וביאר דבריו על פי הכתוב במגילה (ט טז; ט טז-כב): **לְהִיֹּת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פְּיָמִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם, וּמוֹבֵן שֶׁאֵין הַכוּוֹנָה בַּפְּסוּקִים עַל הַמְּצוּוֹת הַנּוֹהֲגִים בַּפּוּרִים, שֶׁהָרִי אִז הָיָה צָרִיךְ לַכְּתוּב עוֹשִׂים בַּיּוֹם אַרְבַּעַת עָשָׂר וְכוּ' וְלֹא עוֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבַּעַת עָשָׂר. אֵלֶּא כּוּוֹנֵת הַכְּתוּב הוּא כּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּזְּמַן הַנֶּס **וְנֹחַ** מֵאוֹיְבֵיהֶם, וְעִיקַר הַמְּנוּחָה הוּא מֵאוֹיֵב הַיְּדוּעַ שֶׁהוּא יִצְרַח וְזֶה עִיקַר מַחִיִּית עִמְלַק לְשַׁרְשׁ אַחַר הָרַע שֶׁבִּלְב (זוה"ק ויקרא קס.). **ובמדרש תנחומא** (כי תצא ד) מובא, אמרו ישראל: רבונו של עולם אין אנו יכולין בו [בעמלק] אמר להם הקדוש ברוך הוא: תהיו אתם מזכירים שמו מלמטה ואני מוחק שמו מלמעלה. וכמו שביום הכיפורים עיצומו של יום מכפר, כך **בימי הפורים עיצומו של יום עושה מחיית עמלק**. רק האדם צריך שיזכור שהיום יום הכפורים וכן**

שהיום פורים. ועל דבר זה הובטחנו שאף בשעת הגזירה שיכריחו חס וחלילה את ישראל לבטל מועד ושבט ובודאי לא יניחו אותם לקיים מצות הנוהגות בפורים מכל מקום ימי הפורים לא יעברו, והיינו כח הימים להיות בהם מחיית עמלק מלמעלה זהו לא יתבטל גם אז.

זכרון גאולת יציאת מצרים תהיה טפלה לגאולה העתידה

וברדב"ז (ש"ת רדב"ז ב תתכב) כתב לבאר שבגאולה תהיה שמחה כל כך גדולה, עד שכל הימים יהיו שוים וכאילו נתבטלו המועדים ובכל זאת ימי הפורים יהיו נזכרים ונעשים אע"פ שאינם מן התורה, כי יהיו ישראל זוכרים הצער וכי נמכרו למיתה וכל מה שאירע להם באותו הזמן. והוסיף **במנות הלוי** (אסתר ט כח) שאין תיבת "בטל" כמשמעותה אצל ההמון שהוא העדר גמור, אלא הכוונה כאילו אינו, כמו שאמרו חכמים לבן זומא (ברכות יב:), לא שתעקר הזכרת יציאת מצרים לעתיד לבוא, אלא שתהא הגאולה משעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לו.

גאולת פורים מהמן והגאולה העתידה מאדום

ובקדושת לוי (דרוש לפורים) **ובשפת אמת** (פורים תרס"ב) ביארו לנו את הקשר של פורים אל הגאולה העתידה, שהרי הגאולה העתידה תהיה ממלכות אדום ולכן כל המועדים שהם זכר להצלת שאר האומות בטלים משום שההצלה מאדום גדולה יותר, לעומת פורים שאינו מתבטל כי הוא מדוגמת הגאולה העתידה להיות מאדום, שהרי הפר הקדוש ברוך הוא את מחשבת המן שהוא עמלק שהוא אדום. וכמו שמובא בגמרא בברכות (ברכות יג.) שבעקבות המלחמות הגדולות ועוצם הגאולה העתידה, ישכח כליל זכרון שעבוד מלכויות, ויכהה זכרון יציאת מצרים, ומשל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב [=מצרים] וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי [=בבל] וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש [=רומי] וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש, אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את ההצלחות הראשונות ויספרו מניסי הגאולה מגלות אדום ופורים.

והוסיף **השפת אמת** (פורים תרנ"ו) לבאר שכל המועדים תלויים בבני ישראל, כמו שנאמר: אשר תקראו אותם במועדם ולמדו חז"ל שישראל מושכים קדושה לתוך הזמן, כמו שנאמר: מקראי קודש. לעומת זאת שבת היא קביעה וקיימא. ולכן לעתיד לבוא שיהיה 'יום שכולו שבת' ותתגלה הקדושה העליונה, בבחינת 'למעלה' מהזמן, ממילא קדושת המועדים שהתחתונים מעוררים במעשיהם יתבטלו, דשרגא בטיהרא מה מהני. ולפי שבפורים היה התגלות הקדושה שלא על פי מעשה התחתונים כדוגמת העתיד לבוא, לכן הוא לא יתבטל לעולם, כמו בחינת השבת שאינו תלוי במעשה התחתונים.

מדרגת נס פורים כמדרגת הגאולה העתידה

השפת אמת (פורים תרס"א) ממשיך לבאר את הקשר של פורים לגאולה העתידה, על פי מאמר הגמרא (מגילה י"ד): אמר רבי אבא בר כהנא: גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל שכולן לא החזירו למוטב ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב, ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. ע"כ. משמע שמדרגת הנבואה פחתה משהו מן המגילה, ומסביר השפת אמת, שהכונה לפסוק: אשר לא כדת, הרומז לחטאי ישראל באותה תקופה. שח"ו, על פי התורה היו חייבים כליה, שהרי הסרת הטבעת רומזת שנגזרה הגזירה גם למעלה, ואע"פ כן נתגלה שלעם ישראל יש דבקות בעצם בה', והישועה של פורים היתה למעלה מסדר והנהגת התורה. ומבואר בזוה"ק (חיי שרה) כי אלה המ"ח נביאים יונקים ממ"ח טיפין שיורדין מגן עדן, שהוא עניין המשכת חמישים שערי בינה, בחינת מ"ח, ומשה רבינו היה מעל מדרגת שאר הנביאים, כמו שנאמר ותחסרהו מעט מאלקים. והגאולה בימי הפורים באה למעלה ממדרגת הנבואה, משער החמישים, ואפילו כל השערים נעולים, הם אינם עומדים בפני הארה גבוהה זו.

על פי הסבר זה, ביאר **השפת אמת** שכללות המועדים הם עדות על יציאת מצרים שהוציאנו הקדוש ברוך הוא לפני ששקענו בשער הנ' משערי טומאה, וזכינו אחר כך להיכנס בשערי טהרה ולקבל את התורה, שהיא בחינת הדעת ביום החמישים לעומר. אך, לעתיד לבוא יהיה לעם ישראל התקשרות לה' למעלה מן הדעת. ולכן שאר המועדות יתבטלו, מה שאין כן פורים שהישועה היתה מבחינה זו שלמעלה מן הדעת לא יתבטל. ודבר זה הוא באמת עדות כי חלק ה' עמו, ולכן אפילו באין להם מעשים כלל, בבחינת: אשר לא כדת, גם אז חפץ בהם המלך, כמו שנאמר: אשר המלך חפץ ביקרו, ולא נתן לכך שום טעם, אלא רק שהוא חפץ ורצון המלך ולכן חייבים לבסומי בפוריא עד דלא ידע, כי זו מדרגת התגלות הקשר בין עם ישראל לה' שמתגלה ביום הפורים.

לא ניתן להגיע לגאולה העתידה בלי נס פורים

ובעומק הקשר שבין פורים לעתיד לבוא יש להוסיף נדבך על פי משנתו העמוקה של **המהר"ל מפראג** (אור חדש עמוד מח-מט וכעין זה בעמוד סט), אשר בתחילת דבריו מבאר שחג הפורים בא בעקבות ביטול גזירת המן לכלותינו מן העולם, ואם ח"ו היה המן מכלה את ישראל לא היו ישראל קיימים ומגיעים לימות המשיח, לעומת שאר המועדים שהם זכר ליציאת מצרים, שאף אם לא היינו יוצאים ממצרים יתכן שהיה בא המשיח ועל ידו היינו נגאלים ולכן יקיימו את פורים גם לעתיד לבוא. וכתב על כך **היעב"ץ** (בהקדמה לסידורו) שגדול בעינינו נס קיום האומה יותר מכל הניסים שהיו ביציאת מצרים. לכאורה זהו הסבר טכני, שאי אפשר היה להגיע לימות המשיח אם לא היינו עוברים את נס פורים, אך בהמשך נראה שמתבררת כאן נקודה יסודית בקדושתה הסגולית של כנסת ישראל.

בהמשך המהר"ל מסביר את הדעה שסוברת שאף יום הכיפורים לא יבטל לעתיד לבוא. לדעה זאת, ההשוואה בין פורים ליום הכיפורים היא שבשניהם נצלנו מאיבוד וכליון. בפורים ניצלנו מגזירת המן שרצה לכלות אותנו מן העולם וזהו ביטול הגוף, ולכן גם פורים מצויין בהנאות הגוף של משתה ושמחה וצריך לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שאז מסתלק השכל והדעת לגמרי והאדם נעשה "גופני לגמרי" כלשון המהר"ל. לעומת זאת יום הכיפורים הוא יום של הצלה מכליון הנפש והנשמה בעקבות החטאים, ולכן הוא מצויין בסילוק מהנאות הגוף ע"י חמשת העינויים. לכן דוקא שני מועדים אלו שבאים על שה' הציל אותנו ונתן לנו קיום, אינם בטלים, כי אם לא היו שתי גאולות אלו, הן גאולה מצד הגוף והן גאולה מצד הנפש לא היתה מציאות לעם ישראל לעתיד לבוא. בהמשך נבאר בהרחבה את הקשר בין פורים ויום הכיפורים בעז"ה.

גאולת פורים מצד ה' לעומת גאולת שאר המועדים מצד ישראל

טעם נוסף ועמוק לסיבת נצחיות חג הפורים מבאר לנו המהר"ל (אור חדש עמ' קלג-קלו; רג ועי' בדברי ר' צדוק הכהן מלובלין - רסיסי לילה נח), ומסביר שבחודש אדר ישנם שני בחינות אמיתיות, הפוכות ומחולקות שמהם עולה ומתגלה סוד "נצח ישראל". מצד אחד הוא החודש האחרון בשנה המורה על סוף, ובנוסף יש לו בחינה שיהיה לישראל תכלית וסוף ח"ו מצד עצמם. ודבר זה ניתן ללמוד מכמה היבטים שיש בחודש זה. ראשית, כיון שעם ישראל נוצר בחודש ניסן בצאתם ממצרים, יוצא שחודש אדר מורה כביכול על סופם של עם ישראל, אבל מאידך מצד ה' יתברך מתגלה בחודש אדר בחינה שקיומו של עמ"י היא באמת באה מה', כמו שמוזכר שם "א-ל" בסוף השם של ישראל ולכן יש לעם ישראל קיום נצחי.

כמו כן, מובא במסכת מגילה (יג:), שכיון שראה המן שנפל הפור בירח שמת בו משה רבן שמח, והוסיף האבודרהם (הלכות פורים ועי' שער המצוות ויחי'), לפי שתגבורת האבל ביום השביעי ויצא הגורל ב"ג באדר שהוא שביעי למיתת משה, על כן שמח המן משום שמשה רבינו נחשב צורה ושורש של כל ישראל ולכן חשב המן שיש כאן חסרון והעדר לכל ישראל, אך טעותו של המן היתה שהוא לא ידע שבז' באדר נולד משה רבינו גם כן. וכאשר יש דבר שהוא שלם, התחלתו וסופו מתחברים, כמו בכדור ודבר זה מורה על שלימות, וכל דבר שמגיע לשלמותו, הוא שב אל ה' שברא אותו.

על פי הקדמה זו, מבאר המהר"ל (שם ובנצח ישראל יג ו-סב) מדוע כל המועדים עתידים להיבטל חוץ מימי הפורים. דבר זה, הוא משום שכל המועדים הם זכר ליציאת מצרים, וביציאת מצרים נתהווה עם ישראל, והגאולה הראשונה ממצרים היתה מתחייבת מצד ישראל ומצד זכות אבות ולכן לגאולה זאת יש הפסק, כי כל דבר שנעשה על ידי בשר ודם יש לו הפסק והוא אינו נצחי. ולפיכך המועדים שהם זכר ליציאת מצרים יש להם סוף וביטול. לעומת זאת הנס בימי הפורים לא היה מצד עם ישראל שהיו במצב רוחני ירוד, אלא מצד ה' שהוא הוא הקיום הנצחי של עם ישראל. וכמו כן תהיה הגאולה העתידית שלא תהיה מצד האבות, אלא

מצד ה' יתברך, ולכן זו תהיה גאולה נצחית שאין לה ביטול, וכמו שאמר הכתוב (ישעיה מה, יז) "ישראל נושע בה' תשועת עולמים". וזאת הסיבה שפורים יוצא בחודש האחרון בשנה, ובחודש שמת משה רבן של ישראל להורות לנו שכל התשועה והחיות שלנו היא מה' יתברך. וזאת הסיבה שציוונו חז"ל (מגילה ז:): שחייב אדם לבסומי ביומא דפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כי במצב זה האדם מגיע לחוסר יכולת עצמית, כמו שעם ישראל היו בשעת הגזירה ולכן למדנו שהיכולת והתשועה האמיתיים של עם ישראל היא מן ה'. ומוסיף על כך המהר"ל (אור חדש רג): "והבן זה ותבין סוד ענין המגילה הזאת".

ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת

להשלמת דברי המהר"ל בהשוואה בין גאולת פורים לגאולה העתידה, נעיין בהמשך דבריו בספרו נצח ישראל (יג), שם הוא מביא כראיה לתלות של עם ישראל בה', את הגמרא על נבואת עמוס (ה א-ב): שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בְּיַת יִשְׂרָאֵל, נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נְטֹשָׁה עַל אֲדָמְתָהּ אֵין מְקִימָהּ. ודורשת הגמרא בתחילת מסכת ברכות (ד:): אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי? מפני שיש בה מפתן של שונאי ישראל דכתיב (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. במערבא מתרצי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר: (תהילים קמה יד) סומך ה' לכל הנופלים.

כמה שאלות עולות מגמרא זו:

1. כל המזמור של "אשרי" עוסק בשבחו של ה', מדוע האות נו"ן עוסק בבתולת ישראל?
2. תירוצם של בני מערבא נראה הפוך מהפשט, הרי זו קינה ולא נחמה?
3. מה מוסיף רב נחמן בר יצחק, שסומך ה' לכל הנופלים, הרי נאמר שלא תוסיף קום? ואף אם נאמר שהיא לא תקום מעצמה, אלא הקדוש ברוך הוא מקימה - מה ההבדל מי יקים?

לביאור שאלות אלו נזדקק להסברו של רשב"י בזה"ק (ויקרא ו.) וכך מובא שם על נבואתו הקשה של עמוס: רַבִּי אַחָא הָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְדַּר, וְהָיָה עִמּוֹ רַבִּי יְהוּדָה. עַד שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, זֶה שֶׁשָּׁנִינוּ בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל... הָרִי כְּתוּב, וְאַתָּה בֶּן אָדָם שָׂא קִינָה עַל בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל, וְדַאי עָלֶיךָ נֹאמֵר, עַל כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל. וְזֶה קֶשֶׁה מְהֻלָּל, שֶׁכְּתוּב (עמוס ה ב) נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל... וּבֵאֵנוּ אֶל רַבִּי שֶׁמְעוֹן בְּחִשְׁכוֹת פְּנִים.

אמר לי: ממראה פניך נודע מה שבלבך. אמרתי לו: ודאי שפני ולבי שוים. אמר לי: אמר לי דברך. אמרתי לו: כתוב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. מי שיש לו רגז באשתו, ויצאה ממנו, לא תחזר לעולמים? אם כן, אוי לבנים שגרשו עמה.

אמר לי, ולא מספיק לך מה שאמרו כל החברים? אמרתי, הרי שמעתי דבריהם, שהיו מאהבה, ולא מתישבים בלבי. אמר, כל מה שאמרו החברים יפה ונאה (כדרשת מערבא), אבל אוי לדור

כְּשֶׁהַרְעִים אֵין נִמְצָאִים (אין הנהגה שמדריכה את הצאן לאן ללכת למציאות של חושך ואור המשמשים בעירבוביה), והצאן סוטים והולכים, ולא יודעים לאיזה מקום הולכים, לא ימינה ולא שמאלה. ודאי שפסוק זה צריך להפיר, וכלם גלויים לאותם שרואים בדרך התורה בדרך אמת (יש להבין פנימיות כונת הפסוק).

אמר לי: בא ראה, בכל הגליות שגלו ישראל, לכלן שם זמן וקץ, ובכלן היו ישראל שבים לקדוש ברוך הוא, ובתולת ישראל היתה שבה למקומה, באותו זמן שגזר עליה. ועכשו בגלות האחרונה הזו אינו כך, שהרי לא לא תשוב כך כמו בפעמים האחרות. והפסוק הזה מוכיח, שכתוב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. נפלה ולא אוסיף להקימה לא כתוב. משל למלך שרגז על הגבירה וזרק אותה מהיכלו לזמן ידוע. כשהיה מגיע אותו זמן, מיד הגבירה היתה נכנסת ושבה לפני המלך, וכן פעם אחת ושתיים ושלוש פעמים. לפעם האחרונה התרחקה מהיכל המלך, והשליך אותה המלך מהיכלו לזמן רחוק. אמר המלך, הפעם הזו אינה כשאר הפעמים שהיא תחזר לפני כך, אלא אני אלך עם כל בני היכלי ואבקש אותה. כשהגיע אליה, ראה אותה שהיתה שוכבת בעפר. מי ראה את כבוד הגבירה באותו זמן ואת בקשות המלך כנגדה, עד שהמלך אוחז אותה בגידו ומקים אותה, ומביא אותה להיכלו, ונשבע לה שלא יפרד ממנה לעולמים ולא יתרחק ממנו.

כך הקדוש ברוך הוא - כל זמן שכנסת ישראל בגלות, כשהיה מגיע הזמן, היא באה וחוזרת לפני המלך. ועכשו בגלות הזו לא כך, אלא הקדוש ברוך הוא יאחז בגדיה ויקים אותה ויתפּיס עמה וישיב אותה להיכלו. ובא תראה שפך זה, שהרי כתוב נפלה לא תוסיף קום, ועל זה כתוב, (עמוס ט) ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת. היא לא תוסיף קום כמו בפעמים האחרות, אבל אני אקים אותה. ועל זה כתוב, ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת, אני אקים את סכת דוד. מי זו סכת דוד? זו בתולת ישראל. הנפלת, כמו שכתוב נפלה. וזהו כבודו של בתולת ישראל ותשבחתה, וזה למדנו באותה שעה.

אמר רבי יהודה, ודאי דברת על לבי והתישב (הדבר), וזהו ברור הדבר. וזה הולך כמו דבר אחד ששמעתי ושכחתי, ועכשו הרוחתי אותו. ששנינו, אמר רבי יוסי, עתיד הקדוש ברוך הוא להכריז על כנסת ישראל ויאמר, (ישעיה נב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים. כמי שאוחז בידי חברו ויאמר: התנער, קום! כך הקדוש ברוך הוא יאחז בה ויאמר: התנערי, קומי! אמר לו רבי אחא, וכך כל אותם בני היכל המלך פותחים בלשון זה. זהו שכתוב (שם ט) קומי אורי כי בא אורך, הרי המלך כאן, ודאי שאז הוא הכבוד שלה, ושמתת הכל כשהמלך מתפּיס עמה. (כתוב (מלכים א א) ותבא בת שבע אל המלך החדרה, כמו זה) בכל אותן הפעמים היא באה אל המלך ועומדת לפניו. זהו שכתוב (מלכים א א) ותבא לפני המלך, ותעמד לפני המלך. אבל בפעם הזו לא כך, אלא המלך ילך אליה ויתפּיס עמה וישיב אותה להיכלו. זהו שכתוב הנה מלךך יבא לך, ודאי, ולא את אליו. יבא לך, לפיכך אותך. יבא לך, להקים אותך. יבא לך, להשלים

אותך בַּפֶּל. יבא לך, לְהַכְנִיס אוֹתְךָ לְהִיכְלוֹ וּלְהַזְדוּג עִמָּךְ זוּג עוֹלָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַרְשֶׁתֶּיךָ לִי בְּאַמוֹנָה. עכ"ל.

מדברי רשב"י בזה"ק, עולה כי באמת בגלות האחרונה, כנסת ישראל לא תקום עוד מעצמה, אלא הקדוש ברוך הוא יקימה. ומציאות זו היא בעלת שתי מגמות הפוכות, מצד המלכה (כנסת ישראל) זוהי נפילה ללא תקומה, ואילו מצד המלך (הקדוש ברוך הוא) זוהי ההקמה הגדולה והשלמה ביותר שאין לה ביטול.

תהליך פנימי וחיצוני לקראת הגאולה

הרב קוק זצ"ל (אורות התחיה לב³) כתב על מאמר הזוהר הנ"ל כך: אפיה של הגאולה הבאה לפנינו, שראשית צעדיה הננו חשים ומרגישים, הוא בתוכיותה של כנסת ישראל. מתפתחת היא האומה, בכל כחותיה, מגדלת היא את רוחה, את טבעה ואת עצמיותה, אינה מכרת עדיין את עומק הישות העליונה שהיא כל יסוד תקומתה. עינה לארץ, ולשמים עדנה לא תביט. היא אינה שבה עדיין אל אישה הראשון בפועל, היא מעבדת את חייה בכחותיה הנמצאים בשרשי נשמתה. אמנם בלא קריאת שם, בלא מגמה מבוררת הכל הוא אור ד' וכבודו, אבל לא היא ולא העולם מכיר זה בבליטה, שם שמים לא שגור בפיה, אומץ וגבורה רודפת היא, אבל באמת הכל קודש ואלהי הוא. רק בהגמר התוכן, בהעלות האומה למרום מצבה, אז יוחל אור אלהי נקרא בשם המפורש להגלות, יגלה ויראה, שכל מה שהאיר וכל מה שיאיר, כל שחי וכל שיחיה בה, הכל אור אלהי עולם אלהי ישראל הוא, "וזה שמו אשר יקראו ד' צדקנו", "ושם העיר מיום ד' שמה". מצב גאולה זה הוא יסוד החזון של הרזים, שכנסת ישראל לא תשוב למקומה לעתיד כי אם קודשא ב"ה וכל חיליו יבאו אליה, ויקימו אותה מן עפרא ביקר סגן, אשרי עין ראתה כל אלה, ולמשמע אוזן ותקוה תשמח נפשנו. והמשך הזמן, העובר בין ההופעות המיוחדות המרוכזות בכנסת ישראל, עד שיופיע אור תפארת ישראל, לדעת כי שם ד' נקרא עליה, הוא זמן חבלי משיח, שרק אמיץ אונים כרב יוסף היה אומר עליו בנגוד לכל האומרים, ייתי ולא אחמיניה, ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופתא דחמריה. עכ"ל.

לפי דברי הרב קוק, הגאולה מתחילה לפעול קודם במישור הסגולי והפנימי של המציאות, ואילו במישור הבחירי והגלוי ניתן לראות מציאות הפוכה של "היא לא תוסיף קום". והפער העצום שבין המהלך החיצוני של נפלה לא תוסיף קום, לבין המהלך שמתרחש בפנימיות המציאות שהקדוש ברוך הוא מקימה, הוא חבלי משיח שעליו אמרו כל החכמים: "ייתי ולא אחמיניה", ורק אמיץ אונים כרב יוסף שדרכו היתה להביט על הפנימיות, אמר: יבוא ואזכה לישב בצל גללי החמור.

³ ועייין גם באגרות הראי"ה ח"ב אגרת תקנ"ה; מאמרי הראי"ה מאמר "המספד בירושלים".

ובמקום אחר כותב הרב קוק (אגרות ח"ב תקנ"ה) על מאפייני תקופת העיקבתא דמשיחא: וכל עיקרה של ברית אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות אבות, הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות... אבל דור של עקבא דמשיחא... שהם כדברי תקוני זוהר: "טוב מלגאו וביש מלבר". והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו: "עני ורוכב על חמור", והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני טומאה, אם כן הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכי"ב, שיש בהם סימן טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ יש בו בפנימיותו ענין קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד.

דברים אלו של הזוה"ק והרב קוק לגבי הגאולה העתידה מקבילים לדברי המהר"ל (אור חדש עמוד נט; קכד-קכה) שבהם הוא מתייחס לשאלה, מדוע שם ה' לא נזכר במגילה? מתוך דבריו עולה שהעדר שם ה' במגילה מבטא את אופי הנס בפורים, שהיה בתקופה של הסתרת פנים ולכן לא היה נס נגלה. ומוסיף המהר"ל שנס נסתר מורה על מעלתו הגדולה, ומגיע ממקום עליון כל כך שאינו יכול להתגלות ולכן הוא כולו בנסתר.

אם כן, אנו לומדים מכללות דברי המהר"ל, שעם ישראל היו במציאות החיצונית במצב רוחני קשה בתקופת המגילה ובמצב של הסתר פנים, ומצד ישראל היו ראויים לכליה כמו שעלה בגורלו של המן, אך מהצד הפנימי הסגולי נתגלה שהקדוש ברוך הוא מקיימנו ומניע את המציאות באופן נסתר לקראת גאולתן של ישראל, הן בתקופת המגילה והן בתקופת הגאולה העתידה. וניתן לומר שבמערבא רצו לומר שגם לנו יש מקום לפעול ולשנות את המציאות החיצונית עוד לפני הגאולה השלמה, בבחינת דברי הגמרא (ראש השנה ל). ציון היא דורש אין לה, מכלל [דבעיא דרישה](#). ורב נחמן בר יצחק בא להדגיש שבאות נו"ן ברובד הגלוי באמת אין שבח לה', כיון שעם ישראל נמצאים במצב ירוד, אך בעומק המציאות, ה' מוליך את עם ישראל לקראת תעודתו וגאולתו, בבחינת "סומך ה' לכל הנופלים". ולכן הוא הוא שדורש "קרייתא זו הלילא" (מגילה יד.), כיון שזהו האתגר הגדול בפורים, לקרוא את המגילה ולשמוע את המהלך האלוקי הפועל מתוך כל שרשרת המאורעות שבמגילה וההלל שבוקע ועולה מתוכה. כמו שראינו לעיל בדברי הקדושת לוי שגאולת פורים והגאולה העתידית נעשים בדרך הטבע, בבחינת ניסים נסתרים, ולכן דוקא אז צריך לזכור ולהודיע שה' הוא המביא את הגאולה בעולם. וכמו שמצינו במסכת אבות (אבות ו): הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, וביאר המהר"ל (אור חדש עמוד קכד-קכה) שאם אסתר היתה אומרת ומפרסמת שהיא הצילה את עם ישראל מן הפורענות, אם כן לא היה נודע חסדי ה' ואם כן, בחינם הביא את הגאולה. אך כשתלתה את הצלת אחשוורוש מבגתן ותרש במרדכי, נעשית ראויה לכך שתבוא הגאולה על ידה ותלתה את הגאולה בה', כי כל גאולה היא בשביל שידעו שה' יתברך גאל אותם.